

ASISTENCIJA ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA KROZ PRIZMU DRŽAVNOG REFERALNOG MEHANIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Samira Hunčec

Izvorni naučni rad

Inspiracija za rad: Bosna i Hercegovina se sa fenomenom trgovine ljudima suočila devedesetih godina. U tom periodu BiH je bila zemlja krajnjeg odredišta dok je danas to zemlje porijekla, tranzita i odredišta. Žrtve su, u najvećem broju slučajeva, državljani Bosne i Hercegovine a većinom ih čine djeca. Efikasan odgovor na trgovinu ljudima, pored krivičnog gonjenja, mora uključiti i istovremenu potpunu i odgovarajuću zaštitu žrtava trgovine ljudima¹. Adekvatna zaštita, počevši od identifikacije i smještaja u sigurnu kuću, će žrtvama osigurati oporavak narušenog fizičkog i mentalnog zdravlja te ponovno uključivanje u zajednicu i društvene procese. Ovo je jedan od najkompleksnijih i najzahtjevnijih zadataka u oblasti borbe protiv trgovine ljudima.

Ciljevi rada: Cilj ovog rada je evidentirati postojeće stanje, kao i prednosti i nedostatke referalnog mehanizma u asistenciji žrtvama trgovine ljudima, te na određeni način ukazati na potrebe njegovog eventulanog unapređenja.

Metodologija/ dizajn: U izradi rada biće obavljena uporedna analiza konceptualnih i analitičkih institucionalni okvira uz kvalitativnu analizu teorijskih i metodoloških pristupa kroz prizmu referalnog mehanizma u identifikaciji i asistenciji žrtvama trgovine ljudima.

Ograničenja rada/ istraživanja: Veliki je broj nadležnih institucija na raznim nivoima vlasti i organizacija civilnog društva koji imaju svoje vrlo specifične uloge u zaštiti žrtava trgovine ljudima. Ove institucije i organizacije su u praksi malo ili skoro nikako uključene u procese identifikacije i/ili asistencije žrtvama trgovine ljudima. Proces zaštite i pomoći žrtvama je dugotrajan i veoma zahtjevan te je neophodna pravovremena, koordinirana i usmjerena aktivnost. Ovaj proces je reguliran brojnim zakonima, podzakonskim aktima i drugim dokumentima. Obezbeđenje finansijskih sredstava za adekvatnu zaštitu, rehabilitaciju, resocijalizaciju i reintegraciju žrtava trgovine ljudima predstavlja evidentan problem. Sa druge strane, problem se ogleda i u nedovoljnoj educiranosti i informiranosti nadležnih institucija na svim nivoima.

Rezultati: Obzirom da je Bosna i Hercegovina zemlje porijekla, tranzita i destinacije, te istovremeno u skladu sa mnogobrojnim institucijama koje imaju značajnu ulogu u asistenciji žrtvama trgovine ljudima potrebno je provesti sistemsko mapiranje potencijalno pristupačnih usluga, kao što su savjetovanje, stručna obuka, inicijative za reintegraciju žrtava trgovine ljudima.

---

¹ Mujanović, E., Muratbegović, E., Budimlić, M., Obradović, V., (2016) Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini, Sarajevo; CPRC

Generalni zaključak: Bosna i Hercegovina se ubrzano počela suočavati sa domaćim žrtvama u svrhu seksualne i radne eksploatacije u drugim dijelovima zemlje, kao i sve češćim iskorištavanjem djece u svrhu prosjačenja i nekih novih pojavnih oblika. Kako bi se unaprijedio multidisciplinarni pristup nadležnih institucija i organizacija, identifikaciji i pružanju pomoći žrtvama trgovine, posebno djeci, potrebno je iznaći sve potrebne resurse za podizanje svijesti o ovoj problematici.

Opravdanost istraživanja/ rada: Unapređenje multisektorskog pristupa u asistenciji žrtvama trgovine ljudima, te zaštiti djece žrtava, procesa određivanja najboljeg interesa i identifikacije trajnog rješenja za svako dijete je obaveza koju je Bosna i Hercegovina preuzela pristupanjem svim važnim međunarodnim konvencijama.

Ključne riječi: trgovina ljudima, žrtve trgovine ljudima, zaštita, asistencija, referalni mehanizam, finansijska sredstva

ASSISTANCE TO THE THB VICTIMS IN BIH THROUGH PRISM OF NATIONAL REFERRAL MECHANISM

Reason for writing and research problem(s): Bosnia and Herzegovina faced the THB phenomenon in 1990's as country of the destination, while nowadays Bosnia and Herzegovina is the country of origin, transit and destination too. Majority of the THB BiH nationals victims are children. The efficient response to the THB, alongside the prosecution, must encompass an overall and appropriate THB victims' protection². An adequate protection, starting with identification and sheltering in a safe house, provides for the victims to recuperate from effected physical and mental health issues and enables reintegration in to community and social processes. This is one of the most complex and demanding steps and tasks in combatting the THB. BiH Referral Mechanism is complex, thus we must be aware of several issues.

Aims of the paper (scientific and/ or social): The aim of this paper is to map the current state of play, shed a light on advantages and disadvantages of the existing NRM in providing assistance to the THB victims in BiH so that we have better indicators and indications on where and how to improve it, should it evidence required.

Methodology/ Design: In the making of the work being carried out comparative analysis of conceptual and analytical institutional framework with a qualitative analysis of theoretical and methodological approaches through the prism of referral mechanism in identifying and assisting the victims of trafficking.

Research/ Paper limitation: There is a vast number of competent institutions, at all levels of government, and civil society organisations that are parts of the Mechanism, each respectively given specific tasks in protecting the THB victims. However, in practice, the elements are either insufficiently, or not at all, involved in processes of

² Mujanović, E., Muratbegović, E., Budimlić, M., Obradović, V., (2016) Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini, Sarajevo; CPRC

identification and/or victim assistance. One interpretation of such condition may be drawn from the sheer multitude of the RM elements, which opens grounds to flaws in network interrelationship, coordination and unified interpretation of the competencies given. The process of the THB victims' protection and assistance, regulated by numerous laws, bylaws and other pertinent documents, is lengthy, very demanding, and requires timely, coordinated and focused activities. Securing financial resources for adequate protection, rehabilitation, re-socialization and reintegration of victims of trafficking is an evident problem. Furthermore, there is an issue of relevant institutions at all levels that are inadequately cognizant.

Results/ Findings: Since Bosnia and Herzegovina is the country of origin, transit and destination, and at the same time in accordance with a number of institutions that play an important role in assisting the victims of trafficking should be carried out systematically mapping potentially accessible services, such as counseling, vocational training, initiatives for the reintegration of victims trafficking.

General conclusion: Bosnia and Herzegovina is rapidly began to deal with domestic victims for the purposes of sexual and labor exploitation in other parts of the country, as well as more frequent advantage of children for begging and some new forms. To improve the multidisciplinary approach of relevant institutions and organizations identifying and assisting victims of trafficking, especially children, need to find all the necessary resources to raise awareness of this issue.

Research/ Paper validity: Improvement of multi-sectoral approach in assisting the victims of trafficking, and the protection of child victims, the process of determining the best interests and the identification of durable solutions for every child is an obligation that Bosnia and Herzegovina assumed by accessing all relevant international conventions.

Keywords: trafficking in human beings (the THB), the THB victims, protection, assistance, referral mechanism, financial means

1. UVOD

Savremena društva danas se nerijetko susreću sa izuzetno kompleksnim i dinamičnim fenomenom, koji zbog svoje nevidljivosti, mobilnosti i organizovanosti, kako u nacionalnim, tako i u međunarodnim razmjerama, predstavlja složen i ozbiljan socijalni problem. Radi se o fenomenu koji je poznat kao „trgovina ljudima“. Trgovina ljudima predstavlja štetnu pojavu koja svoje korijene može tražiti u tradiciji i razvoju civilizacije, uopšte.

Prisustvo trgovine ljudima kao fenomena, zvanično je potvrđeno i priznato po prvi puta u Bosni i Hercegovina 1999. godine, od kada i postoje zvanične statistike o broju identifikovanih žrtava. U periodu do 2004. godine, Bosna i Hercegovina je prevashodno bila zemlja tranzita i krajnjeg odredišta za žrtve trgovine ljudima koje su bile

trgovane iz zemalja istočne Evrope i seksualno eksploatisane u Bosni i Hercegovini. Od 2004. godine Bosna i Hercegovina je ubrzano počela postajati i zemlja porijekla za žrtve, žene i djevojčice, ali također i muškarce i dječake, koji su regrutovani u svrhu seksualne, radne eksploatacije, prosjačenja te drugih pojavnih oblika trgovine ljudima. Vlasti u Bosni i Hercegovini su preduzele značajne mjere na suprotstavljanju trgovini ljudima putem definisanja nacionalnih politika i planova akcije još od 2001. godine, zatim putem usvajanja zakona i drugih propisa koji tretiraju borbu protiv trgovine ljudima, putem alociranja finansijskih resursa i drugih resursa, putem razvijanja kapaciteta nadležnih institucija i uspostavljanja bliskog partnerstva između vlasti i civilnog društva, što je evidentno načinilo značajan napredak u ukupnoj situaciji i smanjenje u broju identifikovanih žrtava trgovine ljudima.

Trgovina ljudima je dio nove terminologije u predstavljanju problema ropskog položaja ljudi. Zato bi najjednostavnije definicija ovog pojma glasila da je „trgovina ljudima, posebno ženama i djecom, trgovina ljudskom bijedom, te predstavlja jedan od najvećih zločina našeg doba“ (Bjelica & Cockburn, 2003). Ona je jedna od najvećih i najprofitabilnijih globalnih kriminalnih aktivnosti, zajedno sa trgovinom narkoticima, oružjem i pranjem novca. Pravno posmatrano, to je krivično djelo koje obuhvata: vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, predaju, prodaju, kupovinu, posredovanje u prodaji, skrivanje i držanje lica, pri čemu se koristi: sila, prijetnja, zabluda, zloupotreba ovlaštenja, zloupotreba povjerenja, zloupotreba odnosa zavisnosti, zloupotreba teških prilika drugog, zadržavanje ličnih isprava, davanje ili primanje novca ili druge koristi. Ljudima se trguje radi: eksploatacije rada, prinudnog rada, vršenja krivičnih djela, prostitucije, druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili njemu sličnog odnosa, oduzimanja organa ili dijela tijela i korišćenja u oružanim sukobima.

2. POJAVNI OBLICI „TRGOVINE LJUDIMA“

Trgovina ljudima ne pogađa samo pojedinca koji je objekat vršenja krivičnog djela, nego ima i negativna dejstva na socijalne i ekonomske aspekte savremenog društva, u čemu su saglasni i brojni autori koji opisuju ovaj fenomen. Ona danas podrazumijeva nekoliko kažnjivih radnji izvršenja, od kojih su najvažnije: regrutovanje, transport, transfer, sakrivanje ili prihvatanje osoba, koristeći silu, otmicu, prevaru i lukavstvo, prinudu, zloupotrebu sile, dajući ili primajući novac ili neku drugu korist da bi uspjeli da kontrolišu drugu osobu u cilju eksploatacije.

Prema odredbama Protokola, “trgovina ljudima” predstavlja i propisana je kao kršenje međunarodnog prava, a njeni konstitutivni elementi propisani su u relevantnim međunarodnim instrumentima. Prva sveobuhvatna definicija data u Protokolu iz Palerma navodi da: “trgovina ljudima” znači vrbovanje, prijevoz, premještanje, skrivanje ili prihvatanje osoba putem prijetnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prisile, otmice, prijevare, obmane ili zloupotrebe, zloupotrebe vlasti ili položaja ugroženosti ili davanja ili primanja novčane naknade ili drugih povlastica, kako bi se postigao pristanak osobe, koja ima kontrolu nad drugom osobom u svrhu iskorištavanja (Britton & Maljević, 2010).

Važno je napomenuti da eksploatacija obuhvata, u najmanju ruku, iskorištavanje prostituiranja drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropски položaj ili uklanjanje organa. Vrlo značajna stavka ove definicije je i činjenica pozivanja na odredne Konvencije o pravima djeteta prema kojoj je "dijete" bilo koja osoba mlađa od osamnaest godina.

Ako bismo mogli generalizirati na osnovu analize velikog broja istraživanja, mogli bismo zaključiti da su najčešće okolnosti zbog kojih neka osoba postaje žrtava trgovine ljudima otprilike svedene na fenomene kao što su: socijalna isključenost-siromaštvo, nasilje u porodici, nizak stepen obrazovanja ili isključenost iz obrazovnog sistema, zdravstveno stanje (mentalno nedovoljno razvijene osobe, duševno oboljenje, osobe sa fizičkim nedostacima i sl.), vaspitna zapuštenost i zanemarenost, bolesti zavisnosti (psihoaktivne supstance i alkohol), uslovi rada, narušeni porodični odnosi i drugi razlozi mogu neku osobu dovesti u povećan rizik od vrbovanja kao što su spol, rasa, dob, etnička pripadnost. Djecu, kao posebno ranjivu kategoriju, mnogo lakše je vrbovati da postanu žrtve trgovine ljudima (Gallagher & Holmes, 2008).

Najčešće okolnosti u kojim se djeca regrutuju u svrhu trgovine ljudima mogu biti sljedeći: u pitanju je socijalno i ekonomski ugrožena porodica; porodice je iz ruralne sredine koja se oslanja na finansijsku pomoć djece koja stasaju za rad; u pitanju su djeca bez roditeljskog staranja, djeca razvedenih roditelja ili djeca koja su usljed ratnih događanja ostala bez jednog ili oba roditelja; djeca su smještena u institucijama; dolaze iz porodice gdje su roditelji na radu u inostranstvu; dolaze iz porodice sa djecom ometenom u psihičkom i fizičkom razvoju; dolaze iz porodice gdje su roditelji zavisnici; dolaze iz porodice bez prijavljenog boravišta (prebivališta), npr. romske i raseljene porodice; djeca iz porodica koje tolerišu kasne izlaske i slične situacije nedovoljnog roditeljskog nadzora (Hunčec & Hasanović, 2017).

3. MEĐUNARODNO I DOMAĆE PRAVO O TRGOVINI LJUDIMA TE ZAŠTITI I POMOĆI ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

Međunarodni pravni okvir kojim se tretira fenomen trgovine ljudima primarno je sadržan u: Konvenciji Ujedinjenih nacija o suzbijanju trgovine ljudima i iskorištavanja prostitucije drugih iz 1949; Konvenciji Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena iz 1979; Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima djeteta iz 1989. i njenom Opcionom Protokolu o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji iz 2000; međunarodnim instrumentima protiv ropstva; i različitim konvencijama Međunarodne organizacije rada. Pored toga, opšti međunarodni pravni okvir o ljudskim pravima i instrumenti o zaštiti migranata sadrže niz odredbi primijenjenih i na trgovinu ljudima.

U institucijama međunarodne zajednice je tokom devedesetih godina dvadesetog vijeka prihvaćeno da postojeći, stari instrumenti, čak i dopunjeni regionalnim inicijativama ne tretiraju fenomen trgovine ljudima na odgovarajući način. S tim u vezi je uz Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala u decembru 2000. godine u Palermu na potpis ponuđen i Protokol o sprječavanju i

kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom. Ovaj protokol je ipak više usmjeren prema borbi protiv trgovine ljudima nego prema zaštiti žrtava. Zaštita žrtava trgovine ljudima je i dalje ostala neuređena na univerzalnom nivou iako postoji jasno prepoznata potreba da se i to pitanje uredi.

Tako, članom 3. Protokola o sprječavanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom specificira tri elementa koji moraju biti prisutni da bi se radilo o trgovini ljudima:

- a) činjenje (vrbovanje, transfer, smještanje ili prihvatanje osobe);
- b) metod (prijetnja ili upotreba sile ili drugog oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe moći ili položaja ranjivosti, davanje ili primanje isplate ili druge koristi radi dobijanja pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom);
- c) svrha (eksploatacija, uključujući eksploataciju prostitucije druge osobe, druge oblike seksualne eksploatacije, psilnog rada ili služenja, ropstva, službovanja, uzimanja organa).

Ova definicija je postala univerzalni standard za definisanje trgovine ljudima i u nacionalnim zakonodavstvima. Osnovni nedostatak Protokola je da ipak, iako prepoznaje trgovinu ljudima, žrtvama nudi veoma ograničene garancije, što obilatno iskorištavaju zemlje izbjegavajući da dodatno priznaju pojedina prava za žrtve trgovine, pogotovo za žrtve strance. Garancije za žrtve sastoje se u obavezama država da zaštite privatnost i identitet žrtava i da žrtvama pruže odgovarajuće informacije o relevantnim sudskim postupcima. Protokol mnogo blažim jezikom od država traži da se razmotre mjere za fizičko i psihičko oporavljanje žrtava, uključujući stanovanje, savjetovanje i informisanje na jeziku koji žrtva razumije, medicinsku, psihološku i ekonomsku pomoć, zapošljavanje, obrazovanje i obučavanje. Jedno od centralnih pitanja koje se postavlja u vezi sa žrtvama trgovine jeste da li im dozvoliti da ostanu boraviti u zemlji u kojoj su identifikovane kao žrtve? Problem predstavlja često prisutno mišljenje u zemljama odredišta da bi obavezivanje na davanje dozvole ostanka bilo zloupotrebljavano kao sredstvo za ilegalne migracije. Stoga, odredbe Protokola u članu 7. traže od zemalja da samo na odgovarajući način razmotre mogućnost ostanka žrtve, pri tome uzimajući u obzir humanitarne i faktore milosti. Pitanje dozvole boravka je neposredno povezano i sa povratkom žrtve u njenu zemlju porijekla. Protokol je u svojim odredbama o povratku žrtve mnogo jasniji i izričitiji i propisuje obavezu zemljama da vrate žrtve trgovine ljudima a zemljama porijekla ili stalnog boravka u koje se one trebaju vratiti daje obavezu da ih prime bez ikakvog nerazumnog odlaganja (Rizvo i sar., 2015).

Vijeće Evrope pored Evropske konvencije o ljudskim pravima čija je većina odredbi primjenjiva na žrtve trgovine ljudima je 2005. godine usvojilo Konvenciju o akciji protiv trgovine ljudima koja na sveobuhvatan način uređuje veliki broj pitanja vezanih za borbu protiv trgovine ljudima, zaštite i pomoći žrtvama te prevenciji, pri tome ne praveći razliku između prekogranične ili trgovine ljudima unutar granica države.

Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima ima za cilj da spriječi trgovinu ljudima, da zaštiti žrtve i da krivično goni trgovce ljudima. Ona obuhvata sve oblike trgovine, prekograničnu i unutrašnju, povezanu ili nepovezanu sa organizovanim kri-

minalom, i pokriva sve žrtve trgovine i sve oblike iskorištavanja. Konvencija definiše trgovinu kao kršenje ljudskih prava i napad na ljudsko dostojanstvo i integritet, što podrazumijeva odgovornost državnih vlasti ako ne poduzmu mjere na sprječavanju trgovine ljudima, na zaštiti žrtava i ukoliko efikasno ne istraže slučajeve trgovine.

Konvencija definiše trgovinu ljudima kao kombinaciju tri elementa, djelovanja, sredstava i svrhe. Djelovanje se ostvaruje kroz vrbovanje, transport, skrivanje ili prihvat osoba. Sredstva koja se koriste su prijetnja ili upotreba sile ili drugih oblika prisile, otmica, prevare, obmane, zloupotreba ovlasti ili nečijeg ranjivog položaja, ili davanje ili primanje isplata ili sredstava kako bi se osigurala saglasnost osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom. Svrha trgovine ljudima je u iskorištavanju, najmanje u iskorištavanju prostitucije drugih ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili praksi sličnih ropstvu, porobljavanju, ili uklanjanju organa.

Prema Konvenciji, žrtva trgovine ljudima je osoba koja je premještena, vrbovana, sakrivena ili primljena unutar zemlje ili van granica zemlje, uz upotrebu prijetnji, sile, prevare, prisile ili drugih nezakonitih načina, u svrhu iskorištavanja. Dijete se smatra žrtvom trgovine ljudima bez obzira da li su korišteni načini za vrbovanje, transport, sakrivanje ili njegovo ili njeno primanje u svrhu iskorištavanja. "Pristanak" osobe na iskorištavanje nema značaja kada se koristi bilo koji način (prisila, prevara, zloupotreba nečijeg ranjivog položaja, itd.). Nadalje, osoba će se smatrati žrtvom čak i ukoliko se iskorištavanje još uvijek nije desilo, i ukoliko je bila izložena jednoj od akcija uz upotrebu jednog od načina.

Konvencija traži da žrtve trgovine budu formalno identifikovane kako bi se spriječilo da se sa njima postupa kao sa neregularnim migrantima ili kriminalcima. Identifikaciju vrši posebno obučeno osoblje (policajci, socijalni radnici, inspektori rada, doktori, osoblje za pružanje podrške, itd.) koji rade u skladu sa dogovorenim postupcima i kriterijima za identifikaciju. Čak i prije nego što žrtve budu formalno identifikovane kao takve imaju pravo na oporavak od minimalno 30 dana, da pobjegnu od utjecaja trgovaca ljudima i da razmotre saradnju sa vlastima u istrazi krivičnog djela trgovine ljudima. Tokom tog perioda, žrtve ne mogu biti protjerane iz zemlje i imaju pravo na pomoć čak i ukoliko njihov boravak nije regularan. Bez obzira da li su žrtve spremne da sarađuju u istrazi i budu svjedoci, imaju pravo na: pristojan i siguran smještaj, psihološku pomoć, materijalnu pomoć, pristup hitnim zdravstvenim uslugama, usluge prevođenja i tumačenja, savjete i informacije, pomoć tokom krivičnog postupka, pristup tržištu rada, stručno osposobljavanje i obrazovanje ukoliko zakonito boravi u zemlji.

Pored prava koja se primjenjuju na sve žrtve trgovine ljudima, Konvencija sadrži posebna prava za djecu. Djeci bez pratnje dodjeljuje se zakonski staratelj da ih zastupa i djeluje u njihovom najboljem interesu. Poduzimaju se koraci kako bi se utvrdio identitet i državljanstvo djece, a ukoliko je to u njihovom najboljem interesu, lociraju se njihove porodice. Kada je starosna dob djeteta neizvjesna, ali postoje razumne osnove da se vjeruje da je žrtva mlađa od 18 godina, daje se posebna zaštita dok se ne provjeri starost djeteta. Djeca imaju pravo na obrazovanje i mjere pomoći koje uzimaju u obzir njihove potrebe. Procjena rizika i sigurnosna procjena se rade prije povratka u zemlju, koji će se provesti samo ukoliko je u najboljem interesu djeteta, a djeca imaju koristi

od specijalnih zaštitnih mjera tokom istrage i sudskog postupka.

Novi preokret u odnosu Evropske unije prema trgovini ljudima nastao je 2011. godine usvajanjem Direktive o sprječavanju i borbi protiv trgovine ljudima. Nova direktiva ujedno predstavlja po prvi puta usaglašen stav Vijeća i Evropskog parlamenta u području materijalnog krivičnog prava nakon stupanja na snagu Sporazuma iz Lisabona. Direktiva uspostavlja minimum propisa u vezi sa definicijom krivičnih djela i sankcija u području trgovine ljudima, odgovornosti pravnih lica, oduzimanja i konfiskacije imovine stečene vršenjem krivičnih djela trgovine ljudima. Direktiva također promovira preventivne aktivnosti u sprječavanju ovakvih krivičnih djela i osigurava pomoć i zaštitu za žrtve trgovine što uključuje i nekažnjavanje za krivična djela počinjena u statusu žrtve učinjena pod prisilom trgovaca te kompenzaciju štete. Direktiva uvodi funkciju Koordinatora unije za borbu protiv trgovine ljudima, te zemljama članicama nameće obavezu uspostave funkcije nacionalnih izvjestilaca ili sličnih funkcija čiji je zadatak da prikupljaju podatke o trgovini ljudima, analiziraju ih, izvještavaju o trgovini ljudima te cijene efikasnost preduzetih mjera protiv trgovine, u saradnji sa civilnim društvom. Uprkos veoma slabim i nejasnim odredbama o zaštiti žrtava trgovine ljudima u pojedinim instrumentima, države ustvari imaju veoma ozbiljne međunarodne obaveze prema žrtvama trgovine ljudima. Prema opštem pravu o ljudskim pravima osnovne crte naglašene u većini ovih instrumenata su da ljudska prava žrtava trgovine ljudima trebaju biti vodeći principi u svim naporima na sprječavanju i kažnjavanju trgovine ljudima.

3.1. Pravni sistem Bosne i Hercegovine

Zaštita žrtava trgovine ljudima je mnogostrana i kompleksna, ali se uopšteno može podijeliti na dvije vrste:

1. krivičnopravna zaštita sa posebnim akcentom na zaštitu žrtava trgovine kao svjedoka i kao oštećenih u krivičnom postupku protiv trgovaca ljudima;
2. građanskopravnu zaštitu sa posebnim akcentom na porodično-pravni status žrtve, pravo na zaključenje braka, starateljstvo, naknadu štete pred nadležnim sudovima, zapošljavanje, upis u matične knjige, ostvarivanje prava na državljanstvo, itd.

Svaka od ovih oblika zaštite je propisana u nekom od pozitivnih zakonskim ili drugih akata a u skladu sa posebnim nadležnostima (Rizvo i sar., 2015).

Trgovina ljudima je po prvi puta kriminalizirana i definisana u Bosni i Hercegovini 2003. godine u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine. Od tada su nekoliko puta mijenjane i dopunjavane odredbe o krivičnim djelima trgovine ljudima a posljednje izmjene i dopune, u 2013. i 2014. godini, sva četiri krivična zakona u Bosni i Hercegovini, se provode na načina da se trgovina ljudima i posredovanje u prostituciji kriminaliziraju u svim zakonima, s tima da bi ova krivična djela sa elementom međunarodnosti bila propisana u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine, a krivična djela koja se odnose na trgovinu državljanima Bosne i Hercegovine unutar granica Bosne i Hercegovine u krivičnim zakonima entiteta i Distrikta.

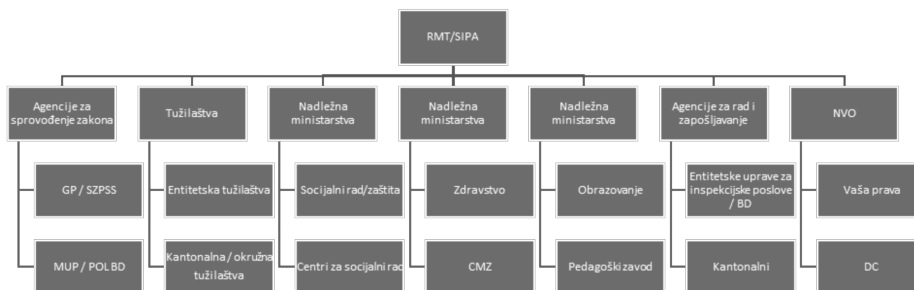
Kada govorimo o zakonodavstvu Bosne i Hercegovine u ovoj problematici pored krivičnih zakona i zakona o krivičnom postupku, moramo naglasiti da se sve aktivnosti realiziraju u skladu sa:

- Zakoni o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka i Zakon o programu zaštite svjedoka
- Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu
- Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine
- Zakoni o zdravstvenoj zaštiti i zakoni o zdravstvenom osiguranju
- Porodični zakoni
- Zakoni o socijalnoj zaštiti
- Zakoni iz nadležnosti zdravstva, obrazovanja, oblasti rada i zapošljavanja, te svi ostali zakoni koji regulišu pitanja ljudskih prava

4. INSTITUCIONALNI OKVIR ZA BORBU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA U BIH – REFERALNI MEHANIZAM

Pravila i postupak direktne pomoći državljanima Bosne i Hercegovine žrtvama trgovine ljudima utvrđena su Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine. Pravila sadrže odredbe koje propisuju identifikaciju žrtava, zaštitu privatnog života, pomoć žrtvama, mehanizme upućivanja, mehanizme postupanja i saradnje nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija, finansiranje zaštite i pomoći žrtvama, te uspostavu i funkcionisanje Regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima (Rizvo i sar, 2010). Imajući u vidu nadležnosti i uloge institucija na svim nivoima vlasti u BiH te NVO-a aktivnih u borbi protiv trgovine ljudima, a u cilju daljnjeg razvijanja institucionalnih kapaciteta za sprovođenje pravnog okvira i pružanje adekvatne pomoći i zaštite žrtvama trgovine ljudima, u skladu sa članom 22. Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine uspostavljeni su regionalni monitoring timovi.

U skladu sa svim navedenim, te dijelom četvrtim koji se odnosi na koordinaciju aktivnosti (član 22.) na regionalnom nivou po principu organizacije SIPA-e, a u skladu sa nadležnostima lokalnih institucija, uspostavljeni su regionalni timovi za Sarajevo, Mostar, Banja Luku i Tuzlu.

Slika 1. Grafički prikaz regionalnog monitoring tima

Svrha regionalnih monitoring timova (RMT) je uspostavljanje dodatnih kapaciteta za poboljšanje funkcionalnih veza između nadležnih organa vlasti i nevladinih organizacija u BiH koje učestvuju u sprovođenju aktivnosti na suzbijanju i sprječavanju trgovine ljudima. Institucionaliziranje međusobnih veza i saradnje svih subjekata, posebno onih koji djeluju na regionalnom i lokalnom nivou, neophodno je imajući u vidu činjenicu da su žrtve trgovine ljudima pripadnici regionalnih i lokalnih zajednica gdje skoro isključivo ostvaruju sva svoja prava i obaveze. Stoga, plansko i usklađeno djelovanje regionalnih i lokalnih institucija i organizacija je neophodno da bi se unaprijedio sistem identifikacije žrtava i osigurala njihova odgovarajuća rehabilitacija, resocijalizacija, repatrijacija i reintegracija, te da bi se djelovalo preventivno na uzroke koji dovode do viktimizacije i reviktimizacije žrtava trgovine ljudima. Kroz djelovanje na regionalnom i lokalnom nivou u velikoj mjeri u proteklom periodu se utjecalo i na dostizanje odgovarajućih standarda u zaštiti žrtava, te utjecalo na sprovođenje aktivnosti i postizanje ciljeva Strategije suprotstavljanja trgovini ljudima.

Osnovni princip u organizaciji RMT-a je zastupljenost svih organa vlasti i nevladinih institucija i organizacija koje u svojoj nadležnosti i ovlaštenjima imaju poduzimanje aktivnosti koje su u direktnoj ili indirektnoj vezi sa borbom protiv trgovine ljudima, bilo da se radi o krivičnom gonjenju trgovaca ljudima, zaštiti i pomoći za žrtve trgovine ljudima ili poduzimanju preventivnih mjera na suzbijanju trgovine ljudima. U RMT su zastupljene institucije sa svih nivoa vlasti: državnog, entitetskog, kantonalnog i općinskog, te nevladine organizacije koje djeluju na nivou države ili na drugom nivou. Sastav RMT-a i njihov rad zasnovan je na interesornoj, međusektorskoj i teritorijalnoj zastupljenosti uključenih institucija i organizacija.

4.1. Referalni sistem za trgovinu ljudima i interakcija sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama

Profesionalci iz nadležnih institucija i organizacija u okviru svojih svakodnevnih aktivnosti mogu da dođu do informacije ili ostvare kontakt s potencijalnom žrtvom trgovine ljudima, kako djetetom tako i punoljetnom osobom. U takvim situacijama, ukoliko postoji osnovana sumnja da je neko žrtva trgovine ljudima, poduzimaju se koraci koji su u skladu sa važećim pravnim propisima, a u praksi su u primjeni pod nazivom Intervencije (Hunček i sar, 2010). Obzirom na navedeno, a u cilju osiguranja hitne i efikasne pomoći žrtvi profesionalci poduzimaju sljedeće intervencije:

Intervencija I:	Kontakt nadležnih institucija
Intervencija II:	Planiranje i organiziranje zbrinjavanja i smještaja
Intervencija III:	Transport
Intervencija IV:	Smještaj
Intervencija V:	Saradnja s nadležnim institucijama tokom zbrinjavanja
Intervencija VI:	Rehabilitacija
Intervencija VII:	Repatrijacija

Kada se radi o maloljetnicima, ukoliko postoji sumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima, s djetetom će se postupati kao sa žrtvom, dok se ne dokaže suprotno. U slučaju sumnje da se radi o djetetu žrtvi izuzetno je važno imati na umu činjenicu da je „pristanak žrtve djeteta na namjeravanu eksploataciju nevažan“, jer se radi o djetetu koje nije u stanju da samo donosi ovakve i slične odluke.

Ukoliko se radi o punoljetnoj osobi, potrebno je da se sama identifikuje, odnosno pjasni oblik eksploatacije kojem je bila izložena tokom određenog vremenskog perioda, kako bi dobila status žrtve. Npr., ukoliko se odrasla, punoljetna osoba tokom razgovora sa profesionalcem neke od nadležnih institucija izjasni da joj neko ograničava slobodu kretanja, zadržava protiv njene volje, zadržava njene lične isprave, da je protiv njene volje prisiljava na rad, prosjačenje, pružanje seksualnih usluga, da joj uskraćuje pravo na zaradu ili bilo kakvu drugu radnju, obaveza profesionalca je da istu kategorizira kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, te poduzme interventne radnje u svrhu njene zaštite i zbrinjavanja.

Neophodno je napomenuti da je identifikacija potencijalnih žrtava kontinuiran proces koji se, po prirodi krivičnog djela trgovine ljudima, dešava u svako doba dana i noći, 24 sata dnevno. Kako je, prilikom identifikacije i zbrinjavanja većine slučajeva neophodan angažman socijalnog radnika izuzetno je važno da službenici centra za socijalni rad, posebno članovi Internog tima, budu dostupni i spremni za rad s potencijalnim žrtvama trgovine ljudima 24 sata na dan (Hunček i sar., 2010).

Obzirom na složenost u postupanju nadležnih institucija u ovoj problematici, te posebno u direktnoj asistenciji žrtvama trgovine ljudima, način poduzimanja intervencije može se prikazati na sljedeći način.

Tabela1. Postupanje nadležnih institucija po intervencijama asistencije žrtvama

	otkrivanje	razgovor	procjena slučaja	prijavljivanje	saradnja tokom otkrivanja	zbrinjavanje	Transport	smještaj	Saradnja tokom zbrinjavanja	rehabilitacija	repatrijacija	resocijalizacija
MS	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
MLJP	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
MCP	✓			✓						✓	✓	✓
MP	✓				✓						✓	
TUŽ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
AZSZ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
CSR	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
OBRAZ	✓			✓								✓
ZDRAV	✓	✓	✓	✓	✓					✓		✓
INS	✓			✓							✓	
NVO	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U izradi rada obavljena je uporedna analiza konceptualnih i analitičkih institucionalnih okvira uz kvalitativnu analizu teorijskih i metodoloških pristupa kroz prizmu referalnog mehanizma u identifikaciji i asistenciji žrtvama trgovine ljudima.

5.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je evidentirati postojeće stanje, kao prednosti i nedostatke referalnog mehanizma u asistenciji žrtvama trgovine ljudima, te na određeni način ukazati na potrebe njegovog eventulanog unapređenja.

5.2. Način provođenja istraživanja

Za potrebe istraživanja kreiran je Protokol za fokus grupni intervju, gdje su predstavnici nadležnih institucija dali svoj doprinos istraživanju i realizaciji postavljenog cilja. Protokol je sadržan od niza pitanja vezanih za poznavanje i razumijevanje fenomena trgovine, nivo informiranosti i educiranosti profesionalaca/nadležnih institucija, problema, prepreka, izazova za kvalitetnije djelovanje, procedurama, postupcima i pra-

vilima koja se primjenjuju u radu sa maloljetnim i punoljetnim žrtvama, mehanizam identifikacije žrtava, reintegraciju i društvenu inkluziju žrtava, ulogu nevladinih organizacija u referalnom mehanizmu, te pitanja o nedostacima cjelokupnog referalnog mehanizma i preporuke za njegovo unapređenje.

Fokus grupe su činili predstavnici državnih, entitetskih nadležnih institucija i institucija Brčko distrikta BiH, agencija za provedbu zakona, centara za socijalni rad odnosno organa starateljstva, mentalnog zdravlja i predstavnici nevladinih organizacija odnosno civilnog društva. Na osnovu pripremljenog Protokola organizirano je pet fokus grupa, gdje su predstavnici nadležnih institucija prezentirali svoja znanja, iskustva, prepreke, nedostatke, potrebe u radu i preporuke za unapređenje referalnog mehanizma za asistenciju žrtvama trgovine ljudima i uopšte za aktivnosti po pitanju borbe protiv trgovine ljudima.

Analizom prikupljenih podataka i obavljenih razgovora na osnovu kreiranog Protokola za fokus grupni intervju, u nastavku je prikazano mišljenje predstavnika nadležnih institucija i organizacija, te sličnosti i razlike u iznesenim mišljenjima i stavovima.

Tabela 2. Analiza razgovora u fokus grupama

	FG1	FG2	FG3	FG4	FG5
Q1	○	◐	◐	◐	○
Q1.1	○	◐	◐	○	○
Q2	◐	◐	◐	◐	◐
Q3	◐	◐	○	○	◐
Q4	○	○	○	◐	○
Q4.1	○	○	○	◐	○
Q5	◐	◐	○	◐	◐
Q6	●	◐	◐	◐	◐
Q7	◐	○	◐	◐	○
Q8	○	◐	◐	◐	○
Q8.1	○	◐	◐	○	○
Q8.2	○	◐	○	◐	○
Q9	○	●	○	○	◐
Q9.1	○	◐	○	○	○
Q10	○	◐	○	◐	○
Q10.1	◐	◐	◐	◐	○
Q10.2	◐	◐	◐	◐	◐

○ slični odgovori; ● različiti odgovori; ◐ djelimično slični odgovori

5.3. Rezultati istraživanja

Analizirajući prikupljene informacije, koristeći komparativni metod, analizom sadržaja odgovora na postavljena pitanja nadležnim institucijama koji su prepoznati kao nosioci aktivnosti, (Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima, Ministarstvo sigurnosti BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i dr.) u ovoj problematici odnosno od pripreme prvog Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini (2001) i prvih početaka praćenja aktivnosti (2002/2003), evidentirano je da su mišljenja i odgovori u mnogo čemu slična čak u nekim dijelovima identična.

Kada se radi o educiranosti predstavnika nadležnih institucija može se zaključiti da je u proteklom periodu održan veliki broj edukacija, te da je zbog čestih pojava fluktuiranja predstavnika koji realiziraju ove aktivnosti potrebno stalno unapređivati znanja i iskustva u ovoj oblasti. Istovremeno prisutna je nedovoljna informiranost i transparentnost pojedinih predstavnika, dok je stalni problem obezbjeđenje finansijskih sredstava za realizaciju svih aktivnosti u oblasti borbe protiv trgovine ljudima. Distinkcija je jasna i potpuno su identična mišljenja u pogledu postupanja sa maloljetnim i punoljetnim žrtvama trgovine ljudima. Procedure su jasne, iako postoji mišljenje i stav da je potrebno stalno unapređenje aktivnosti obzirom na pojavne oblike i način postupanja sa žrtvama trgovine ljudima. Mehanizam identifikacije je zadovoljavajući, iako je prisutna potreba za boljim informiranosti javnosti. Kada se radi o reintegraciji mišljenja predstavnika državnih institucija su jako slična, te postoji potreba za unapređenjem ovih aktivnosti kako u pogledu zakonodavnog okvira tako i obezbjeđenju finansijskih sredstava, obzirom da su evidentni nedostaci u ovom dijelu aktivnosti. Također je potrebno obezbjediti nesmetan pristup za sve žrtve trgovine ljudima bez diskriminacije i osuđivanja, što je u mnogo čemu otežano zbog nedovoljne senzibilizacije profesionalaca, dok sa druge strane oni su u nepovoljnom položaju obzirom da ne postoje kako ljudski tako i materijalni resursi za realizaciju ovih aktivnosti. Saradnja sa nevladinim organizacijama je zadovoljavajuća, obzirom da su predstavnici nevladinih organizacija prepoznati kao nosioci velikog dijela aktivnosti u asistenciji žrtvama trgovine ljudima, iako je preporučljivo i ovaj segment saradnje kontinuirano unapređivati. Prilikom diskusije o transparentnosti o radu institucija u ovoj oblasti, učesnici fokus grupe su se složili da je potrebna u onom dijelu i mjeri koja se odnosi na prevenciju trgovine ljudima, upozoravanje na opasnost od nje, te podizanje svijesti građana o trgovini ljudima uopšte što bi rezultiralo pozitivnim uticajem na povećanje broja prijavljenih slučajeva od strane javnosti. Istovremeno progresivniji rad određenih nadležnih institucija bi uveliko uticao na pozitivan stav građana. Što se tiče nedostataka u referalnom mehanizmu ispitanici su saglasni da postoje nedostaci; "Evidentni su propusti u dijelu koji se odnosi na asistenciju žrtvama trgovine ljudima kako potencijalnim tako i identifikovanim koji ne pristaju na asistenciju i eventualni smještaj u neke za to predviđene kapacitete. Također se propusti ogledaju u dijelu koji se odnosi na procesuiranje. Najvećim dijelom bi se moglo reći da je uzrok u nepoznavanju i neprepoznavanju problematike, na čestim promjenama radnih zadataka, kao i resursima koje je teško obezbijediti za adekvatnu asistenciju, kao i neusklađenost zakonodavstva", kako je to predstavio jedan od ispitanika. Obzirom na nevedeno, rezultat razgovora u dijelu koji se odnosi na

pitanje o preporukama za unapređenje kapaciteta referalnog mehanizma vezano je za profiliranje tj. prepoznavanje profesionalaca, kao i predstavnika civilnog društva koji realiziraju aktivnosti u ovoj probematici, na način da se jačaju kapaciteti kako ljudski tako i materijalno, te unapređuju znanja u skladu sa pojavnim oblicima i trendovima. Unapređenjem znanja profesionalaca u segmentu identifikacije, te istovremeno prepoznavanjem kapaciteta i unapređenjem znanja predstavnika pravosudnih institucija za adekvatno procesuiranje, unaprijediti ćemo i otkloniti stalne preporuke i sugestije “da su kazne neprimjereno blage”, i na taj način ispuniti preporuke i obaveze iz međunarodnih izvještaja o stanju i trendu trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini (GRETA, TIP 2014, TIP 2015). Pored svega navedenog potrebno je obezbijediti podršku svih nadležnih institucija tj. nivoa vlasti da prepozna i obezbijedi potrebne resurse za unapređenje mehanizma u Bosni i Hercegovini.

Ispitanici u drugoj fokus grupi su bili predstavnici centara za socijalni rad odnosno organa starateljstva. Analizom sadržaja odgovora na postavljena pitanja predstavnici nekoliko centara za socijalni rad, koji su u proteklom periodu u svom radu pružali asistenciju žrtvama trgovine ljudima i koji su svojim iskustvom prepoznati kao nosioci aktivnosti u ovoj problematici su ukazali na problem u nekompetentnosti profesionalaca u navedenim ustanovama. Fenomen trgovine ljudima se razumije na “jednostran” način koji je određen formalno-pravnom ulogom date institucije. Svi koji su uključeni u rad po predmetnom pitanju moraju imati minimum holističke perspektive gledanja na fenomenologiju, etiologiju pojave, te poznavanje i razumijevanje misije i uloge drugih subjekata koji se bave fenomenom trgovine ljudima.

Realnost je da se ljudi mijenjaju na radnim mjestima, te je nemoguće održati kontinuiran kvalitet usluge. Ovaj problem je posebno izražen u policijskim agencijama, ali i centrima za socijalni rad. Pad kvaliteta usluge se primjeti nedugo nakon što osoba koja je educirana napusti poziciju na kojoj je bila. Također, zaposlenici/slужbenici u ustanova koje pružaju usluge žrtvama nisu dovoljno teorijski informisani o problematici trgovine ljudima, da nisu kvalitetno osposobljeni za prepoznavanje prisustva trgovine ljudima, te da nisu svjesni svoje profesionalne odgovornosti za slučajeve trgovine posebno kad se radi o djeci žrtvama trgovine. Mišljenja su da iz navedenih razloga i ovakvi pokazatelji o broju žrtava trgovine ljudima ali i broju procesuiranih u odnosu na stvarni broj osoba koje su uključene u trgovinu. To je najvidljivije u dijelu koje se odnosi na prosjačenje. Broj evidentirane djece u prosjačenju je veliki a zvanične statistike o boju djece koje su zbog prosjačenja u brizi sistema socijalne zaštite relativno mali. Sve navedeno je rezultat manjka informacija. Informisanost i educiranost službenika u javnim institucijama utiče na efikasnost i efektivnost sprovođenja procedura koje su u najboljem interesu žrtve, pošto se na taj način postižu dva cilja – prvi cilj koji se tiče same žrtve i drugi koji se tiče društva. U ostvarenju prvog cilja žrtva dobija osjećaj sigurnosti (žrtve-da je “u dobrim rukama”) i kao takva dobar je svjedok za eventualno otkrivanje mreže trgovine..., a sa druge strane u ostvarenju cilja koji se tiče društva, odašilje se “poruka” da institucije sistema i zaposleni u njima su spremni i posjeduju “resurse” da odgovore svim izazovima po predmetnom pitanju. Sa druge strane, nizak nivo informisanosti i educiranosti službenika odraziće se na neadekvatnu prevenciju,

zatim neadekvatno reagovanje te neprepoznavanje žrtve ili potencijalne žrtve, što na kraju može dovesti i do viktimizacije, ali i do sekundarne viktimizacije prilikom pružanja neadekvatne asistencije žrtvi. Kada govorimo o djeci kao potencijalnim žrtvama evidentno je da nema pokrenutih krivičnih postupaka protiv roditelja za zapuštanje i zanemarivanje djece, mali je broj postupaka provedenih na sudu a koji se odnose na zabranu roditeljima da žive sa djecom ili na oduzimanje roditeljskog staranja zbog trgovine ljudima. U odnosu na broj registrovane djece u prosjačenju, zanemarljiv je broj izrečenih upozorenja roditeljima ili rješenja o nadzoru nad vršenjem roditeljskog staranja što je jako veliki problem. Sve navedeno je najvećim dijelom uzrokovano problemima koji se tiče materijalne prirode i ljudskih kapaciteta. Procedure postupanja sa maloljetnim i punoljetnim žrtvama trgovine ljudima su vrlo jasne kada se predstavnici centara za socijalni rad odnosno organa starateljstva u pitanju. Problem se jedino može pojaviti zbog neadekvatne primjene procedura i neadekvatnog znanja ovlaštenih službenika. Trgovina ljudima je fenomen koji se konstantno mijenja i prilagođava potrebama crnog tržišta, pa je neophodno konstantno unapređivati i mehanizam identifikacije. Postojeće procedure je potrebno konstantno unapređivati i doradivati, a u skladu sa prirodom fenomena i potrebama žrtve, kao i zakonskim rješenjima. Javnost nije dovoljno informisana o ovom fenomenu i neophodne su stalne aktivnosti na promjeni svijesti, naročito kada se radi o prosjačenju ili iskorištavanju djece od strane roditelja za prosjačenje. Žrtve imaju smanjen ili potpuno onemogućen pristup mehanizmima koji im omogućavaju ostvarenje statusa i zaštite ili pokretanja krivičnog postupka zbog nepostojanja adekvatnih zakonskih rješenja kao i nedovoljnih kadrovskih kapaciteta odgovornih institucija, nejasne međusektorske procedure i nepostojanje specijalizacije profesionalaca u ovoj oblasti i u konačnici nedovoljno sredstva za rad i brigu o žrtvama. Sistemska reintegracija žrtava nažalost gotovo da i ne postoji. Odnosno sistemska reintegracija koja podrazumijeva prihvata, privremeni smještaj, osnaživanje, kontinuiranu podršku, vraćanje u zajednicu i okruženje u kome je živjela bez etiketiranja i zapošljavanje, te rješavanje stambenih i drugih problema misaone su imenice. Kada se radi o žrtvama trgovine ljudima i njihovoj reintegraciji, uspjeh se postiže isključivo zalaganjem pojedinaca, a zvanična podrška institucija, entiteta ili države uopšte ne postoji niti su sposobni da daju adekvatno i održivo rješenje za uspješnu reintegraciju žrtava.

Uloga nevladinih organizacija u referalnom mehanizmu ogleda se u zbrinjavanju žrtava u sigurne kuće i minimalnu psihosocijalnu podršku koja se čak i ne pruža u svim organizacijama. Najveći doprinos NVO je javno zagovaranje i kampanje koje provode, mada su uglavnom prepuštene same sebi, a realiziraju najveći dio aktivnosti, dok su nadležne institucije uglavnom posmatrači procesa direktne asistencije. Pored svega navedenog ispitanici su naveli da su relativno zadovoljni saradnjom sa predstavnicima nevladinih organizacija. Na kraju, govoreći o transparentnosti o radu institucija ispitanici su se složili da je transparentnost o radu institucija je potrebna u onom dijelu i mjeri koja se odnosi na prevenciju trgovine ljudima, upozoravanje na opasnost od nje, te edukaciju stanovništva o trgovini ljudima. Preporuka za unapređenje referalnog mehanizma po mišljenju predstavnika centara za socijalni rad uglavnom se odno-

se na reintegraciju žrtve, obezbjeđenje kontinuirane podrške žrtvi pored rješavanja materijalnog i stambenog statusa psihosocijalna podrška od strane mreže institucija (socijalna zaštita, zdravstvo).

Analizirajući prikupljene informacije, analizom sadržaja odgovora na postavljena pitanja predstavnicima nadležnih agencija za provedbu zakona kao treće fokus grupe, a koji su prepoznati kao nosioci aktivnosti u ovoj problematici sa ciljem unapređenja aktivnosti koji se odnose na identifikaciju, asistenciju i pomoć žrtvama trgovine ljudima mišljenja o poznavanju i razumijevanju fenomena trgovine ljudima se neznatno razlikuje u odnosu na navedeno. Nivo poznavanja i razumijevanja je zadovoljavajući, potrebna je kvalitetna edukacija posebno u segmentu koji se odnosi na dokazivanje krivičnih djela, te je prisutan problem fluktuacije službenika koji "rade" na ovim aktivnostima. Prisutan je manjak informacija, nedostaju informacije koje se odnose na postupak dokazivanja, dok je previše opštih informacija koje se ponavljaju.

Nivo informiranosti i educiranosti službenika u javnim institucijama se odražava na kvalitet, efikasnost i efektivnost sprovođenja procedura, jer postoji uzročno-posljedična veza, edukacija je ključ uspjeha ali kvalitetno osmišljen koncept edukacije od strane stručno/naučno osposobljenih kadrova, gdje se nastoji povezati nauka/teorija i praksa. Istovremeno česti su slučajevi da ljudi/službenici koji rade na tim poslovima u specifičnim slučajevima (a nekad i u „redovnim“) ne znaju na koji način trebaju postupiti, pa čak i koga kontaktirati pa onda svoje neznanje često opravdavaju nenadležnošću institucije. Isto tako, vrlo često obuke i seminare koje pohađaju na teme pomoći i asistencije žrtvama trgovine ljudima koriste kao „svoje vrsne izlete“ ili „bijeg sa radnog mjesta“ tako da ne proprate teme seminara/radionica i sl. do kraja. U najboljem interesu žrtve je da, sa njima u policijskim agencijama postupaju policijski službenici koji imaju visok stepen znanja u ovoj oblasti, kao i da imaju kontinuitet u obavljanju poslova u ovoj oblasti. To će doprinijeti da prava i interesi žrtava trgovine ljudima budu u potpunosti ispunjena i zadovoljena.

Najveći problem/prepreku/izazov za kvalitetnije djelovanje po mišljenju predstavnika agencija za provedbu zakona predstavljaju svi segmenti koji se odnose na nivo znanja, materijalne i ljudske kapaciteti institucije, zakonsku regulativu, te složen administrativno politički sistem BiH. Svi navedeni segmenti moraju biti poboljšani, poseban akcenat je na prevenciji, potrebno je intenzivirati istraživanja područja kriminalne etiologije, odnosno uzroka na osnovu čega je moguće kreirati efikasne preventivno zaštitne mehanizme. Neopravdano se zanemaruje i ignoriše područje kriminalne etiologije tj. pitanje uzročnosti. Također, zakonska regulativa mora biti prilagođena realnim društvenim potrebama. Postupak prepoznavanja žrtava trgovine ljudima, posebno maloljetnih osoba, najteži je problem sa kojim se suočavaju profesionalci. U postupku identifikacije neophodno je primjenjivati jednake standarde na žrtve trgovine ljudima kao i na žrtve drugih ozbiljnih kriminalnih aktivnosti. Maloljetnici imaju pravo na poseban tretman, svi postupci u kojima se odlučuje o pravima i interesu djece su hitni. Zaštita najboljeg interesa djeteta je obavezujući standard. Procedure su propisane i definisane zakonom i podzakonskim aktima, maloljetne žrtve su posebna kategorija zbog posebne starosne dobi. Mehanizam identifikacije žrtava trgovine ljudima je zadovolja-

vajući, procedure, koraci i hodogrami su jasni i definišu nadležnost i postupanje svake institucije. Dok javno mnijenje nije dovoljno informisano problemu trgovine ljudima i još uvijek ne shvata posljedice i traume koje jedna žrtva proživi tako da javnost treba da bude više informisana o problemu trgovine ljudima i da se o temi trgovine ljudima više razgovara sa mlađim kategorijama stanovništva, a posebno treba raditi sa socijalno ugroženim kategorijama. Osnovni razlozi (društveni, proceduralni) zbog kojih žrtve imaju smanjen ili potpuno onemogućen pristup mehanizmima koji im omogućavaju ostvarenje statusa i zaštite ili pokretanja krivičnog postupka se ogleda u nepostojanju konkretne pravne pomoći i podrške u vezi ostvarivanja određenih prava, žrtve uglavnom ne poznaju pravne propise i mogućnosti. Istovremeno složen sistem i veliki broj ustanova različitih nivoa nadležnosti uveliko doprinosi ovom problemu. Mišljena smo da su u Bosni i Hercegovini jako loše razvijeni mehanizmi reintegracije i društvene inkluzije žrtava trgovine ljudima. Policija ima jako malo informacija o problemima vezano za reintegraciju žrtava, obzirom da su nadležnosti policije druge prirode, o tome bi trebalo više da brinu drugi subjekti uključeni u taj proces. Uloga nevladinih organizacija je veoma bitna, pogotovo kada se radi o zaštiti i smještaju žrtve trgovine ljudima, svakodnevnoj brizi o žrtvama, razgovorima psihologa sa žrtvama, pomaganju žrtvama da u potpunosti razumiju situaciju u kojoj se nalazi i da im se objasne njihova prava i mogućnosti izlaženja iz takvih situacija. Saradnja predstavnika agencija za provedbu zakona sa nevladinim organizacijama je zadovoljavajuća, posebno u segmentima asistencije/zbrinjavanja i određenim dijelom pružanja pravne pomoći, mada je potrebno naglasiti potrebu za normativnim rješavanjem ovih vidova saradnje kao i potrebu za unapređenjem postojeće saradnje. Transparentost rada institucija u ovoj oblasti je potrebna, s tim što ista ne smije ugroziti područje zaštite ličnih podataka, provođenja istraga kao i narušavanja identiteta i integriteta žrtava trgovine ljudima. Nijedan mehanizam nije savršen i svaki je potrebno nadograđivati i prilagođavati trenutnoj situaciji i obliku trgovine koji je aktualan. Predstavnici agencija za provedbu zakona dijele mišljenje da i u ovoj oblasti kao i u svakoj drugoj postoje određeni propusti, a konkretno za oblast trgovine ljudima, smatraju da ukoliko svi uključeni subjekti tokom postupanja sa žrtvama trgovine ljudima, ne preduzmu sve raspoložive mjere kako bi se pomoglo žrtvama nije moguće djelovanje referalnog mehanizma. Najveći dio propusta moguće je unaprijediti obezbjeđenjem kako materijalnih tako i ljudskih kapaciteta, kvalitetnim edukacijama, uspostavljanjem društvenog sistema prevencije, izmjenama i dopunama zakona u vezi zaštite žrtava i njihovog statusa, te unaprjeđenjem mehanizma pravne pomoći i podrške u praksi.

Jedan od vrlo važnih segmenata u asistenciji žrtvama trgovine ljudima je segment zdravlja, te je jedan od načina obezbjeđenja učešća i aktivnog djelovanja u ovoj oblasti u referalnom mehanizmu obezbjeđen za predstavnike centara za mentalno zdravlje, kao pružaoca usluge i direktne pomoći žrtvama trgovine ljudima. Međutim, obzirom da su jedni od poslednjih koji su uključeni u referalni mehanizam činjenica je da su jako malo zastupljeni u ovoj problematici. Jedan od najvećih razloga za takve navode ogleda se u nedostatku sredstava za njihovo osposobljavanje i dodatno educiranje po ovoj problematici. Pored svega navedenog njihov doprinos ovom istraživanju osim u

velikoj zainteresiranosti za ovu problematiku i saradnju sa svim ostalim predstavnicima institucija, ogleda se i distribuciji informacija sa kojima raspolažu. Unutar sistema zdravstva veoma malo se govori i poznaje problematika trgovine ljudima posebno na planu prepoznavanja osoba koje su u riziku da budu žrtve trgovine ljudima. U smislu pružanja zdravstvene zaštite ona će biti pružena u skladu sa zakonom jednako kao i drugim korisnicima usluga. Ova oblast isuviše osjetljiva i zahtijeva proces cjeloživotnog učenja. Definitivno postoji manjak informacija o ovoj problematici, jer se spoznaje o ovom fenomenu brzo mijenjaju, a takvo bi trebalo biti i usvajanje novih znanja. Nizak nivo znanja, educiranosti i informiranosti u javnim ustanovama najviše se odražava na slabiju osjetljivost na postojeću problematiku, a samim tim na kvalitet, efikasnost i efektivnost. Problematika javnih zdravstvenih ustanova je u tome što se zdravstveni radnici rijetko pravovremeno informišu o novim zakonima i podzakonskim aktima koji ih obavezuju na postupanje u određenoj situaciji, posebno za specifične problem poput trgovine ljudima, samim tim to može da negativno djeluje u pravovremenost i adekvatnost reagovanja zdravstvenih radnika. Za razliku od ostalih ispitanika i fokus grupa predstavnici centara za mentalno zdravlje su ukazali da se susreću sa problemima u radu koji se odnose kako na materijalno tehnička sredstva, tako i sa problemom u ljudskim kapacitetima. Istovremeno su im problemi u nepoznavanju zakonske regulative u ovoj problematici, te generalno sa informisanjem kako profesionalaca tako i javnosti. Pored svega navedenog jasne su im procedure i postupanje sa maloljetnicima iz njihove sfere djelovanja i rada, kao i slučajevima iz prakse u postupanju sa maloljetnicima. Veliki problem i nepoznanica u njihovom eventualnom učešću i pozicioniranju u referalnom mehanizmu ogleda se i u saradnji sa ostalim nadležnim institucijama u ovoj problematici, mada uz stalne edukacije i unapređenje njihovih aktivnosti i adekvatno obezbjeđuje finansijskih sredstava mišljenja su da prepoznaju svoju ulogu u referalnom sistemu.

Tokom prikupljanja informacija i analize podataka za ovo istraživanje, posebna uloga i značaj je prepoznat od strane predstavnika nevladinih i međunarodnih organizacija. Obzirom da su predstavnici nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini od najranijih početaka aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima prepoznati kao nosioci najvećeg dijela realiziranih aktivnosti i vrlo dobar partner nadležnim institucijama njihovo mjesto u referalnom mehanizmu je od izuzetnog značaja. Kvalitetna asistencija žrtvama trgovine ljudima u najvećem dijelu počiva na svesrdnom zalaganju i istrajnosti predstavnika nevladinih organizacija. U cilju realizacije ovog istraživanja petu fokus grupu su činili predstavnici nevladinih organizacija koji posjeduju veliko iskustvo u ovoj problematici, koji direktno asistiraju žrtvama trgovine ljudima i djeci koja žive, rade i borave na ulici te na taj način su potencijalne žrtve trgovine ljudima, kao i predstavnici organizacija koji obezbjeđuju asistenciju žrtvama prilikom povratka/repatrijacije u zemlju porijekla. Prilikom razgovora u ovoj fokus grupi iskazana su mišljenja da su profesionalci unutar institucija dovoljno upoznati sa fenomenom trgovine ljudima da bi mogli adekvatno odgovoriti na isti. Fluktuiranje profesionalca iz jednog sektora u drugi („profesionalci koji su obučeni odlaze u druge sektore, a sa sobom odnose i znanje koje su stekli“) stvaraju novu vrstu izazova i dodatno utiču na problem deficita znanja o fenomenu

trgovine ljudima. Obezbjediavanje uslova za stvaranje mogućnosti pružanja usluga žrtvama te uklanjanje smetnji u komunikaciji između sektora, sigurno će djelovati stimulatивно na poboljšanje trenutne situacije. Manjak informacija jedan je od prioritarnih problema koje treba rješavati u pojedinim institucijama (zdravstvene ustanove npr.). Nivo informiranosti i educiranosti službenika u javnim institucijama se odražava na kvalitet, efikasnost i efektivnost sprovođenja procedura koje su u najboljem interesu žrtve, obzirom da profesionalci kojima nedostaje znanje iz ove oblasti ne mogu adekvatno biti uključeni u asistenciju žrtvama, niti pružiti kvalitetne usluge, niti uticati na sprečavanje ovog problema. Najveći problem/prepreku/izazov za kvalitetnije djelovanje predstavlja kompleksan administrativno politički sistem i nedovoljni materijalni resursi koje država ne osigurava za rješavanje ovog problema, iako za to postoje kapaciteti i uslovi.

Procedure u postupanju su poznate i jasne, prilikom zbrinjavanja maloljetnih žrtava je neophodno imenovanje staratelja i njegova prisutnost tokom smještaja, kao i saglasnost za smještaj u sklonište, dok je kod punoljetnih žrtava neophodan njihov pristanak na smještaj. Distinkcija je jasna, u radu sa maloljetnom žrtvom sve aktivnosti počevši od individualnog plana aktivnosti pa nadalje se odvija u saradnji sa porodicom ili starateljem, dok u radu sa punoljetnom žrtvom domaćeg porijekla nije potreban staratelj i sve aktivnosti se rade u saradnji sa voditeljem slučaja, voditeljem sigurne kuće i žrtvom. Mehanizam identifikacije je jasan, kao i zakonski okvir i predviđene procedure, ali se identifikacija žrtava ne vrši, jer trgovina ljudima nije shvaćena kao prioritet među krivičnim djelima, jer se pojedini oblici trgovine ljudima uopće ne tretiraju od strane pravosudnih institucija (radna eksploatacija, ugovoreni brakovi itd.), te je trgovina ljudima općenito na dnu ljestvice prioriteta institucija. Osnovni razlozi (društveni, proceduralni) zbog kojih žrtve imaju smanjen ili potpuno onemogućen pristup mehanizmima, a koji im omogućavaju ostvarenje statusa i zaštite ili pokretanja krivičnog postupka se ogleda u nepostojanju fonda za kompenzaciju kao i zakona koji tretira obeštećenje žrtava, te nepostojanje zakonskog okvira kojima se žrtvama omogućava pravni status/boravak nakon završetka krivičnog procesa i nepoštivanje ili neprimjenjivanje zakona o zaštiti svjedoka žrtava. U BiH ne postoji mehanizam za reintegraciju žrtava, osim pojedinačnih i sporadičnih planova koji prave ovlaštene nevladine organizacije za pojedinačne žrtve, a koji su minorni, nedovoljni i neutemeljeni u praksi i stvarnim potrebama žrtava. Niko od pružaoca usluga nije senzibiliziran u ovom domenu, niti je ovakav proces finansijski podržan od strane države/institucija, te se shodno i ne primjenjuje adekvatno. Nevladine organizacije imaju izuzetno važnu ulogu u asistenciji žrtvama, posebno pri pružanju smještaja, zbrinjavanja i zaštite, ali ih institucije posmatraju kao pružaoca usluga, a ne kao partnera u procesu. Međusobno, nevladine organizacije surađuju samo po pojedinačnoj osnovi zasnovanoj na ličnoj suradnji pojedinaca, dok inače postoji veliki animozitet i konkurencija među organizacijama. Saradnja između nadležnih institucija i nevladinih organizacija postoji ali nije zadovoljavajućem nivou. Kontakti se svode na saradnju sa poznatim akterima u rješavanju slučajeva trgovine i mahom se svodi na određeni krug organizacija ili ustanova sa unaprijed određenim stručnjacima. Formiranje RMT-ova i njihova funkcija jedino

da sada dokazano stimulatивно djeluje na razvoj i poticanje saradnje između sektora i međusobna komunikacija između nevladinih organizacija. Transparentnost o radu institucija je slaba ili nikakva, a veoma je potrebna. Nejasno je i netransparentno kako institucije troše fondove/budžet/inostrane grantove za sprečavanje trgovine ljudima i asistenciju žrtvama, nedostupni su finansijski izvještaji iz ove oblasti, nejasne su procedure odgovornosti, nejasne su procedure dodjele finansijskih sredstava NVO-ima, kriteriji odabira, monitoring i evaluacija općenito. Transparentnost bi imala uticaj, iako ona nije ključna. Najveći problem je nepostojanje mehanizma u praksi, iako isti postoji de facto "na papiru" – postoje propisani zakoni, mehanizmi i procedure, ali se ne primjenjuju i zavise od pojedinaca, a ne sistematski definiranog rješenja. Kao i sve ostalo u BiH, suština problema leži u politički kompliciranom uređenju i administrativnom aparatu koji je isuviše obiman i kompleksan, te ga treba smanjiti. Nivo korupcije je visok, pravosudni aparat ne funkcioniра adekvatno i krivična gonjenja slučajeva trgovine ljudima su neadekvatna i minorna. Sistemske promjene, veća transparentnost i bolja efikasnost svih aktera su neophodni, kao i veća suradnja institucija sa NVO-ima, uključivanje NVO-a u procese odlučivanja o pitanjima žrtava i sprečavanja trgovine ljudima općenito, te bolja finansijska podrška NVO-ima kako bi adekvatno mogli odgovoriti na potrebe zaštite i reintegracije žrtava. Preporučljivo je poboljšati konstantnu edukaciju stručnjaka na ovome polju o postojećem mehanizmu te vršiti aktivni nadzor nad sudovima i tužilaštvima pri procesuiranju slučajeva trgovine ljudima. Uključivati nevladin sektor kao treću stranu u postupku koja će tokom cijelog procesa pratiti da ne dođe do povrede određenih prava žrtava trgovine ljudima te kako bi cjelokupan proces bio transparentniji. Transparentnost procesa sam po sebi će vršiti pritisak na sudove i tužilaštva da se procesuiranje slučajeva trgovine ljudima efikasnije završava i obavezno uključivanje medija tokom procesa (medija koji su educirani o objavljivanju članaka o problemu trgovine ljudima, tj. šta smije a šta ne smije izaći u javnost).

6. ZAKLJUČAK

U slučaju otkrivanja ovih slučajeva, od posebnog je značaja žrtvi osigurati smještaj, sigurnosti i podršku, raditi sa žrtvom u smislu odgovarajućih terapija i priprema za nastavak postupka i reintegraciji u normalne društvene tokove. Jako je važno imati na umu da su krivičnopравnim obuhvatom prisilnih brakova kao oblika trgovine ljudima stvorene pretpostavke za puni angažman službi i organizacija koje pružaju pomoć i podršku žrtvama ovog oblika trgovine ljudima. Potrebno je kontinuirano unapređivati svijest i znanje o ovom fenomenu, jer time ovaj fenomen predstavlja dobar uvod za trgovinu ljudima ili različite oblike eksploatacije. U tom smislu, posebna pažnja treba biti posvećena identificiranju i pružanju podrške svoj djeci koja su pogođena migracijama (djeci migrantima, azilantima, interno raseljenim, nomadima, povratnicima iz procesa readmisije, djeci žrtvama trgovine i slično), kao posebno ranjivoj grupi.

Ipak, trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini očigledno nije iskorijenjena, nego je samo mijenjala metode izvršenja. Od 2004. godine trgovina ljudima se povlači u pomno prikrivenu aktivnost. Seksualna eksploatacije se odvija u motelima, privatnim kućama i apartmanima, žrtve se odvoде u inostranstvo u iste svrhe, ili su žrtve prisiljene na

rad ili neke druge oblike eksploatacije. U pogledu radne eksploatacije, jedan od novih oblika je svakako eksploatacija državljana Bosne i Hercegovine, muškaraca, na gradilištima u inostranstvu. Najprisutniji i vidljiviji problem je prosjačenje, što je direktna posljedica složene ekonomske i socijalne situacije u zemlji te isključenosti pojedinih grupa stanovništva. Organizovano i prisilno dječije prosjačenje je kompleksan obrazac ponašanja koji drži djecu, žrtve trgovine ljudima, u krugovima eksploatacije, prisiljene da prose za račun svojih porodica ili kriminalnih grupa. Neki referentni i zvanični izvještaji upućuju da na obim i moguće načine njegovom tretiranja (Ombudsman za ljudska prava, 2010). U prošlosti, problem djece koja žive i prosjače na ulici nije bio prepoznavan kao trgovina ljudima. Zbog toga bilo kakva ozbiljna intervencija nadležnih vlasti i službi je nedostajala iako su se mogli primjetiti sporadični izvještaji, članci i komentari o djeci i njihovom cjelodnevnom radu na ulici.

Dosadašnji izvještaji ukazuju da nije utvrđeno prisustvo indikatora da je organizovani kriminal prevalentan oblik trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u Bosni i Hercegovini. U vezi s tim, raspoložive informacije ukazuju da su pojedinci najčešći počinioci krivičnih djela povezanih sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije, a da je osnovni cilj takvih aktivnosti stjecanje finansijske dobiti za trgovce lično. Ovakvi slučajevi obično uključuju državljane Bosne i Hercegovine, ali sporadično i pojedince iz zemalja regije. Sudska praksa procesuiranja krivičnih djela trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije je veoma skromna, sa neznačajnim brojem slučajeva, uglavnom zbog pitanja kvalifikacije djela i sivih zona, prisutnih u ovim slučajevima i koje se uzimaju u obzir pri odlučivanju da li se radi o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije ili o jednostavno lošim uslovima rada i podplaćenom radu, što na kraju bude neki od prekršaja iz rodno pravne oblasti. Najznačajnije karakteristike ranije registrovanih slučajeva bile su: upotreba ranjivosti žrtve i njene zdravstvene situacije, boravak sa turističkom vizom i ilegalan rad tokom takvog boravka, manja plaća nego što je to prvenstveno bilo dogovoreno, obustavljanje plaćanja, dugo radno vrijeme, ograničavanje slobode kretanja, odsustvo adekvatne medicinske zaštite i pomoći nakon eventualnih nesreća na radu, uključenost privatnih agencija za posredovanje u zapošljavanju, oduzimanje putnih dokumenata, ilegalan boravak u inostranstvu, zaduženost kao metod kontrole, korištenje kamate kojom se povećava dug, kažnjavanje za kršenje pravila pa čak i kažnjavanje za ponašanja nakon radnog vremena, naplaćivanje nerealno uvećanih troškova za smještaj, ishranu, prevoz i slično. Istovremeno bitno je naglasiti da je vrlo indikativna činjenica da mnoge žrtve ovakvog vida trgovine ljudima, uprkos veoma teškoj poziciji, radije ostaju u njihovim situacijama nego se vraćaju kući praznih ruku. Od onih koji se vrate kući, mnogi su očajni i nastoje da ponovno odu u inostranstvo i potraže posao. Aktivnosti na suprotstavljanju trgovini ljudima u zemlji, uključujući rad policije usmjeren prema ovom problemu, istraživanja, optuživanja i suđenja, zajedno sa pravnom reformom, su donijele nekoliko promjena u obrascima trgovine ljudima, ali još uvijek ostaje dosta toga da se uradi. Istovremeno, rezultati raznih objavljivanih istraživanja, analiza, statističkih podataka, kao i izvještaja o stanju i trendu trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, ukazuju na činjenice do kojih se došlo tokom obavljanja istraživanja o referalnom mehanizmu za asistenciju i pomoć žrtvama trgovine ljudima. Obavljajući aktivnosti vezane za ovo istra-

živanje najveći broj predstavnika nadležnih institucija je ukazivao na korisnost i potrebu zajedničkog djelovanja predstavnika u referalnom mehanizmu, mada je stalna potreba za unapređenjem svih aktivnosti koji se odnose na asistenciju i zaštitu žrtvama trgovine ljudima. Stalne potrebe unapređenja odnose na unapređenja znanja i kapaciteta koji su dio referalnog sistema, ali se konkretnije preporuke i potrebe ogledaju u informiranosti i educiranosti službenika u javnim institucijama. Navedeno se odražava na kvalitet, efikasnost i efektivnost sprovođenja procedura koje su u najboljem interesu žrtve, obzirom da profesionalci kojima nedostaje znanje iz ove oblasti ne mogu adekvatno biti uključeni u asistenciju žrtvama, niti pružiti kvalitetne usluge, niti uticati na sprečavanje ovog problema. Najveći problem pa istovremeno i izazov za kvalitetnije djelovanje predstavlja kompleksan administrativno politički sistem i nedovoljni materijalni resursi koje država ne osigurava za rješavanje ovog problema, iako za to postoje kapaciteti i uslovi. Jedan od rezultata ovog istraživanja ogleđa se u obezbjeđenju finansijskih sredstava za adekvatnu asistenciju žrtvama trgovine ljudima, jer je praksa u proteklom periodu pokazala da najveći broj asistiranih potencijalnih i/ili identifikovanih žrtava trgovine ljudima po napuštanju smještajnih kapaciteta nisu „vidljive“ sistemu. Nevidljive su upravo iz ranije navedenih razloga, posebno u dijelu neadekvatnog postupanja predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti, obzirom da ni nakon toliko godina rada, upućenih inicijativa i prijedloga za unapređenje zakonodavnog okvira, nismo rezultirali donošenjem zakonskih rješenja za unapređenje stanja i pomoći žrtvama trgovine ljudima.

LITERATURA

- Mujanović, E., Muratbegović, E., Budimlić, M., Obradović, V., (2016) Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini,
- Rizvo, S., Hunčeka, S., Efendić, A., Aldžić, M. (2010) Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima.
- Hunčeka, S., Arula, B., Efendić, A., Jovanović, B. (2010) Smjernice o postupanju centara za socijalni rad sa žrtvama trgovine ljudima.
- Hunčeka, S., Hasanović, E., (2017) Specifični koraci/ intervencije u postupanju nadležnih institucija i organizacija u regionalnim monitoring timovima u situacijama rada sa djecom uključenom u život i/ili rad na ulici u Bosni i Hercegovini.
- Rizvo, S., Hunčeka, S., Arula, B., Osmanagić, E., Fazlović, F., Dizdarević, E., Oručević, A., (2015) Vodič za multidisciplinarnu saradnju u procesu rehabilitacije, resocijalizacije, reintegracije i repatrijacije žrtava trgovine ljudima u BiH.
- Rizvo, S., Đuderija, S., Hunčeka, S., Osmanagić, E., Kalinić, R., Paprić, Z., Mehić, A., Vučković, J., Jovanović, S., Šabović, J., Hadžisalihović, M., (2013) Smjernice za postupanje centara za mentalno zdravlje sa žrtvama trgovine ljudima.

- Termiz, Dž., Čišić, B., Šarić, H., Karić, N., Šandić, S., Pandžić, A., Milinković, J., Šućur-Janjetović, V., Šerić, N., Đuderija, S., (2010) Praltikum za socijalne radnike o pojavnim oblicima radne eksploatacije djece, trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, prostitucije, pornografije i pedofilije.
- Muratbegović, E., Đuderija, S., Rizvo, S., Poturković, M., Arula, B., Jurošević, M., Hunček, S., (2015) Priručnik za multidisciplinarnu edukaciju edukatora stručnih djelatnika cenatara za socijalni rad u oblasti trgovanja ljudima.
- Strategija suprotstavljanja trgovini ljudima 2013-2015, Ministarstvo sigurnosti BiH
- Arula, B., Djeca žrtve trgovine u BiH-Istraživanje o znanju profesionalaca i liste indikatora za prepoznavanje djece žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima.

Podaci o autoru

Samira Hunček

Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu,
student II ciklusa studija

huncek70@gmail.com; samira.huncek@msb.gov.ba